

PROFESSIELE VORMING IN HET NIEUWE CURRICULUM

TOELICHTING OP DE TRANSITIE VAN PPO NAAR PROVO

In een eerder artikel *Veerkracht* schreven we over de integratie van Zingeving, Ethiek en Esthetiek (ZEE) binnen de Persoonlijke en Professionele Ontwikkelingslijn (PPO) op Hogeschool KPZ. In dit artikel bespreken we de voortgang van de ontwikkelingen in het nieuwe curriculum voor de voltijd-opleiding Leraar Basisonderwijs, waarin Professionele Vorming een plek zal krijgen. We lichten het begrip 'vorming' toe op basis van de drieslag van Gert Biesta.

Het vorige artikel sloten we af met de opmerking dat er nagedacht moest worden over een nieuwe naam voor en aankleding van de PPO-lijn. De naam 'PPO' impliceert enigszins dat de persoonlijke en professionele identiteit los van elkaar staan, terwijl definities van professionele identiteit vaak het persoonlijke omvatten (je neemt jezelf als persoon altijd mee in je professie).

Marieke Pillen (2013) hanteert bijvoorbeeld de volgende definitie van professionele identiteitsontwikkeling (gebaseerd op Beijaard et al, 2004, Olsen, 2010 en Lipka & Brinthaupt, 1999): *'Professional identity development is the process of integrating personal knowledge, beliefs, attitudes, norms and values on the one hand, and professional demands from teacher education institutes and schools, including broadly accepted values and standards about teaching, on the other'.*

De persoonlijke en professionele kant van het-leraar-worden-en-zijn wordt in deze definitie gecombineerd. Volgens Pauw, Lint, Gemmink, Jongstra en Pillen is professionele identiteit geen onveranderlijke modus, maar een doorgaand *ontwikkelingsproces* dat zich uit in de onderwijspraktijk (Pauw, Lint, Gemmink, Jongstra & Pillen, 2017, p. 15).

Maar wat betekent dat eigenlijk concreet: het ontwikkelen van een professionele identiteit? En is 'ontwikkeling' hierbij de juiste term? Om dit nader te onderzoeken maken we gebruik van Biesta's denken hierover.

LEREN, ONTWIKKELEN OF VORMEN?

Volgens Biesta dient het onderwijs zorg te dragen voor kwalificatie, socialisatie en subjectificatie. Het onderwijs heeft met betrekking tot deze drieslag een grote verantwoordelijkheid. Goed onderwijs beperkt zich niet tot enkel rekenen, taal of persoonsvorming, maar zorgt ervoor dat de drieslag in balans is om op die manier zowel kind als samenleving te dienen (Biesta, 2015, p. 57). Door deze balans waarborg je zowel de overdracht als verwerving van inhoud, het verhouden tot tradities en de vorming van de persoon. Maar hoe verkrijgen we deze balans in ons onderwijs?

Biesta (2015) geeft drie antwoorden.

Het eerste is dat het onderwijs draait om *leren* en alles moet erop gericht zijn om het leren van kinderen en jongeren te ondersteunen, te bevorderen en te faciliteren. Het tweede antwoord is dat het onderwijs de taak heeft de *ontwikkeling* van kinderen en jongeren te begeleiden om ontplooiing na te streven, zodat de talenten van jongeren en kinderen tot ontwikkeling worden gebracht. Het derde antwoord is dat het onderwijs zou moeten gaan om *vorming*. De eerste twee antwoorden zijn doorgaans populairder dan het laatste antwoord, omdat kwalificatie en socialisatie beter met bepaalde meetinstrumenten in kaart is te brengen dan subjectificatie, dat sterk leunt op de interpretatie van het subject door zichzelf en de leraar. Volgens Biesta draait het onderwijs vooral om de ontmoeting van het kind en de wereld; hoe het kind in de wereld komt. Dit is niet alleen een proces dat met het kind te maken heeft (en daarom is het niet een eenzijdig ontwikkelproces), maar wordt er binnen de gewenste onderwijssituatie expliciet aandacht besteed aan zowel de natuurlijke en sociale wereld als de plaats waar mensen kunnen bestaan en uiteindelijk moeten bestaan...

Onderwijs zou niet enkel kindgericht of leerstofgericht moeten zijn, maar wereldgericht. We vermoeden op basis van feedback van studenten dat juist binnen het wereldgerichte er op Hogeschool KPZ nog iets te winnen valt en dat Professionele Vorming (PROVO) een lijn kan zijn om deze terreinwinst te boeken (Hogeschool KPZ, 2023).

De student vormt zichzelf in dit geval niet alleen in relatie tot het kind en de kaders van de klas, maar weet deze steeds binnen een veranderende wereld te verstaan.

De taal van leren en de taal van ontwikkelen zijn samen niet afdoende om de onderwijs-essenties te borgen. Biesta concludeert in zijn artikel dat vorming tot volwassen-in-de-wereld-zijn het richtinggevend principe voor onderwijs en opvoeding in onze tijd zou moeten zijn, wat wij als ontwikkelaars van PROVO binnen Hogeschool KPZ dus onderschrijven.

VORMINGSBENADERING BIESTA

Subjectificatie is het proces van ontwikkelen of vormen van de identiteit waarin de leerling of de student zich leert te verhouden tot zijn eigen subject-zijn en daaraan verbonden vrijheid. Dit proces is niet tot nauwelijks te sturen. Je kunt hooguit voorwaarden scheppen in de lespraktijk. De verschillende waarden die samenhangen met subjectificatie zijn autonomie, emotionaliteit en sociaal engagement. Autonomie betreft het vermogen van individuen om autonome keuzes te maken en verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leven. Emotionaliteit betreft het erkennen en begrijpen van emoties als een essentieel onderdeel van het mens-zijn. Sociaal engagement betreft de betrokkenheid bij de bredere samenleving en het besef van de verantwoordelijkheden die daarmee gepaard gaan. Dit is een individueel proces dat zich lastig laat vertalen naar een 'standaard' curriculum of zich als geïsoleerd deelaspect laat inbedden in het curriculum.

Het vereist integrale en doorlopende ruimte binnen het onderwijs voor studenten om te verkennen, te experimenteren en betekenis te creëren. Het gaat niet alleen om het verwerven van kennis, maar ook om het begrijpen en articuleren van persoonlijke waarden en overtuigingen. Biesta benadrukt dat onderwijsinstellingen niet moeten proberen studenten in een bepaalde richting te duwen, maar eerder een open ruimte moeten creëren waarin studenten hun eigen identiteit kunnen vormgeven (Biesta, 2013).

TUSSENTIJD

In dit besef is er dus ook geen uitgekristalliseerde eindbestemming voor de student als het gaat over vorming. Als docenten kunnen we het proces waarin de student als vrij, verantwoordelijk en volwassen subject in de wereld probeert te staan ondersteunen. Daarbij gaat het er uiteindelijk om wat we met onze identiteit doen en niet alleen welke identiteit we hebben.

Of om in KPZ-taal te spreken: niet alleen de leraar met een 'eigen kleur' maar een leraar die kan kleuren.

Tutoraat en ZEE hebben beiden hun eigen invalshoek in de PROVO-lijn en juist het aspect van subjectificatie waarover Biesta spreekt, krijgt een sterker accent binnen PROVO. PROVO probeert ruimte te scheppen voor wat Hannah Arendt de 'tussentijd' noemt (Arendt in: Berding, 2018) en kan daarmee gezien worden als tussenruimte tussen private ruimte (thuis, familie) en publieke ruimte (school).

Het is belangrijk dat het onderwijs veilige ruimtes creëert om tot zelfreflectie en denken te komen. Juist binnen ZEE wordt deze ruimte voor studenten gemaakt; ruimte om stil te kunnen staan bij wat we meemaken. Om te praten, zonder direct problemen op te willen lossen. Om in dialoog te delen wat ons raakt, wat ons verwondert. Het gaat daarbij om meer dan ruimte maken om na te denken, maar ook om wat we voelen en willen. De rol van subjectivering in Biesta's theorie benadrukt dus de noodzaak van het onderwijs om ruimte te creëren waarin individuen niet alleen leren over de wereld om hen heen, maar ook over zichzelf. Het doel is niet alleen het opleiden van bekwame professionals, maar ook van kritische denkers en ethisch bewuste individuen die in staat zijn tot zelfreflectie en betrokkenheid bij de samenleving. Subjectivering in Biesta's theorie plaatst ontwikkeling binnen de context van persoonlijke groei, zelfontdekking en het streven naar een betekenisvol leven.

PROFESSIELE VORMING IN HET NIEUWE CURRICULUM

Op basis van deze heroriëntatie op onze gezamenlijke duiding van de brede professionele basis kan PPO (en ZEE) op hogeschool KPZ verder ontwikkeld worden. In het nieuwe curriculum wordt ten eerste de definitie van Pillen (2013) als uitgangspunt genomen en wordt er dus gekozen voor 'professioneel' in plaats van 'persoonlijk en professioneel' (omdat de definitie het persoonlijke al omvat). Ten tweede wordt er gekozen voor 'vorming' in plaats van 'ontwikkeling' om een minder eenzijdig of neutrale betekenis te geven aan een proces dat in eerste instantie een activerend en zelfgestuurd proces is van de lerende. 'Vorming' dekt weliswaar hetzelfde als 'ontwikkeling', maar beoogt tegelijkertijd meer dan 'ontwikkeling' alleen. Wanneer we deze twee uitgangspunten combineren, ontstaat de nieuwe naam Professionele Vorming (afkorting binnen Hogeschool KPZ: PROVO). In een volgend artikel willen we meer duidelijkheid geven over de toepassing van de inhoud van de nieuwe PROVO-lijn.

OVER DE AUTEURS

Derko Laan is hogeschooldocent ZEE op Hogeschool KPZ.

Hein van den Berg is hogeschooldocent ZEE op Hogeschool KPZ.

Grethe Koster is hogeschooldocent pedagogiek/onderwijskunde op Hogeschool KPZ.

LITERATUUR

Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N.

(2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107-128.

Berding, J. (2018, 10 september). *Hannah Arendt en de school als tussenruimte: 'onderwijs is er niet om de wereld te verbeteren, maar om cultuur door te geven'*. Stichting Nivoz.

Geraadpleegd via: Nivoz | Hannah Arendt en de school als tussenruimte: 'Onderwijs is er niet om de wereld te verbeteren, maar om cultuur door te geven.'

Biesta, G. (2015). Wereldgericht onderwijs, vorming tot volwassenheid. *De Nieuwe Meso*, 3, 54-61.

Hogeschool KPZ. (2023). Onderzoeksrapportage Persoonlijke en Professionele Ontwikkeling. Zwolle: Hogeschool KPZ.

Lipka, R. P., & Brinthaup, Th. M. (Eds.) (1999). *The role of self in teacher development*. New York, NY: State University of New York Press.

Olsen, B. (2010). *Teaching for success. Developing your teacher identity in today's classroom*. Boulder/London: Paradigm Publishers

Pauw, I., Lint van, P., Gemmink, M., Jongstra, W en Pillen, M. (2017). *Een leraar als geen ander, ontwikkeling van professionele identiteit van leraren door verhalen*. Garant.

Pillen, M. T. (2013). *Professional identity tensions of beginning teachers*. [Dissertatie]. Eindhoven: Eindhoven School of Education.